

Vergiliu BOTNARI
(Universitatea de Stat
„Alec Russo” din Bălți,
Republica Moldova)

Poezia postmodernistă din Basarabia în contextul transformărilor majore (1989-1991)¹

Abstract: (Postmodern Poetry from Basarabia in the Context of the Major Changes (1989-1991)) Although initially the Romanian Postmodernism started to flourish throughout the '60s of the last century, this distinct literary movement was only fully acknowledged and largely popularized due to the generation of poets of the '80s, who were the first to give a theoretical and artistic base to this new writing, and hence they promoted it as a fully legitimized literary school. Unlike the Romanian authors, the poets of the '80s from Bessarabia were to acquire the peculiarities of the new artistic discourse only later, still hesitating between the profoundly lyricised and idyllic discourse of their predecessors (from which they only gradually broke free) and the innovative directions of the poetry of the times. By 1990 and also during the years to follow, one can easily notice the need to follow the values of the Romanian and European artistic life, which have become a reality with the publication of a series of debut volumes. Against the background of the social-political revolution between 1989 and 1999, Bessarabia was marked by a dramatic literary and cultural change, which became the springboard for the spiritual reinforcement of Romanianness on the left banks of the river Prut.

Keywords: poetry, postmodernism, change, eighties, aesthetics, timing

Rezumat: De la cunoscuta o incipientă perioadă de afirmare în anii '60 ai secolului trecut, postmodernismul românesc a devenit consacrat abia datorită autorilor generației '80, care au teoretizat și au promovat acest nou tip de scriitură. Spre deosebire de autorii din afară, optzeciștii din Basarabia și-au asumat o poetică generaționistă ceva mai târziu, oscilând adesea între discursul liricizat/ idilic al predecesorilor (de care s-au separat treptat) și înclinațiile regeneratoare ale poeziei momentului.

Până la 1990 și în perioada imediat următoare, nevoia de sincronizare cu valorile artistice românești și europene, în general (ce-a constituit un obiectiv primordial al optzecismului din Basarabia), se va materializa prin câteva volume de debut. Pe fundalul unei revoluții socio-politice, între 1989 și 1991, în Basarabia se va produce și o schimbare de ordin literar/ cultural, ce va marca un moment important în afirmarea spirituală a românității din partea stângă a Prutului.

Cuvinte-cheie: poezie, postmodernism, schimbare, optzecism, estetic, sincronizare

I. Concepții generale

Perioada emancipărilor în plan politic și cultural pentru rile din Europa de Est, sfârșitul deceniului opt și începutul deceniului nou al secolului trecut au generat anumite transformări nu doar la scară geografică, ci și în mentalitatea (concepțiile, atitudinile) și manifestările spirituale din interiorul fiecărei culturi (implicit, la nivelul expresiei artistice)². Absolvit definitiv de presiunile unor sarcini dictate până acum, arta va (re-)deveni pe deplin suficient de liberă, ea însuși (re)constituind scopul și rațiunea propriei existențe.

¹ Text elaborat în cadrul proiectului instituțional de cercetare „Literatura ca spațiu al reprezentărilor”, 11.817.07.36F, coordonator de proiect: conf. univ., dr. Maria Lehti Chi.

² Or, cum zicea unul din autorii generației la care ne referim, Vsevolod Ciornei, în poemul *Pietonul fără cap*, „nu-nger de tăcuți cu bastoane”.

Într-un moment în care lirica românească din Basarabia pare eclipsată de o poezie a implicării sociale (orientare ce, pe anumite perioade, persistă până astăzi), modelul artistic postmodernist s-a impus, deși acești autori nu alcătuiă un pluton consolidat.

În prefața la antologia „Portret de grup O altă imagine a poeziei basarabene”, apărută în 1995, Eugen Lungu remarcă o anumită lipsă de solidaritate dintre membrii promoției în cauză, care „nu și-a făcut intrarea în for în grup/ grupuri compact(e), așa cum s-au anunțat, în fond, congenerii din afară”³. În același an, confirmase fenomenul și Nicolae Leahu: „Optzeciții din Basarabia nu aveau o mentalitate de generație. Modul lor de a se impune în grup este solidaritatea tăcută”⁴, iar un an mai târziu avea să-l valideze și Nicolae Popa⁵.

Începând de la începuturile afirmării lor, poezii generației '80 s-au distins printr-o dorință de sincronizare cu valorile artistice românești și europene, deși „desprinderea din aerul dens, nișel cam onctuos, al suavităților imnului și al debordantei fantazării romantice specifice generației premergătoare s-a făcut liniștită și aproape insesizabilă în timp, timpul rămânând unul al probabilităților”⁶. Identificăm, a adăuga, lipsa unei omogenizări estetice, la nivel de grup și descoperim în versurile unor optzeciști basarabeni pulsând o febrilitate, ce se înscrie, pe alocuri, în spiritul celei ce anima viața politică și culturală dintre Prut și Nistru între 1989 și 1991, deși Nicolae Leahu îi descrie ca „având o altă ambianță formativă, din captivitatea creșă s-au strâns și se smulge prin cultură și neimplicare în acțiuni colective, ultimele comportând numeroase riscuri lesne de înțeles pentru omul cu o conștiință a libertății de rezervă în sânge”⁷, ei n-au avantajat discursul de tribună sau implicarea activă în sfera politicului (cu excepția lui Valeriu Matei, la un moment dat). Dar putem deduce din scrisul lor (inclusiv din materialele publicistice), că au avut o anumită ambiție în ceea ce privește destinul schimbării.

Ca mișcare literară, postmodernismul s-a impus în provincia inter-riverană prin cercările lui Nicolae Popa, Lorina Bălteanu, Emilian Galaicu-Păun, Eugen Cioclea, Vasile Gârne, Valeriu Matei, Andrei Iurcanu, Teo Chiriacă și alți autori care au căutat, po(i)etic vorbind, „cuvântul edificator” (marcăstănesciană a *poiein*-ului), capabil să redea o stare autentică, să-i ofere exprimării mistică pierdută. Ecourile ale neo-modernismului stănescian vom identifica îndeosebi în poezia Lorinei Bălteanu (care, în placheta „Obstacolul sticlei”, explorează anumite „senzații de toamnă”), a lui Eugen Cioclea (cărui poezia și se „întâmplă”), Valeriu Matei și a altor autori din valul optzecist.

Pe fundalul evenimentelor politice care s-au produs în Basarabia între 1989 și 1991, ei au avut ferma convingere că mult râvnita libertate și revenirea la „matricea ființei” ar viza, deopotrivă, și scrisul, ca expresie a faptelor existente. Literatura însăși avea nevoie să se reintegreze în circuitul limbii românești și a valorilor (inclusiv estetice), pe care literatura din afară le înregistra la acel moment, să se elibereze de constrângerile ideologice, renunțând la „epitetele-nălașe / literatura cea mai preferată / de liderii acesteia înălașe”, de la

³ Eugen Lungu, *O altă poezie*, prefața la *Portret de grup O altă imagine a poeziei basarabene*, Editura Arc, Chișinău, 1995, p. 11.

⁴ Nicolae Leahu, *Fețele mistică optzecismului din Basarabia*. În: Semn, nr. 1, 1995, p. 15.

⁵ Nicolae Popa, *Fiecare se integrează pe cont propriu* (dialog cu Dumitru Crudu). În: *Limba română*, 1996, nr. 5-6, pp. 155-156.

⁶ Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 9.

⁷ Nicolae Leahu, *op. cit.*

acela i Vsevolod Ciornei cetire. Tocmai de aceea, abia odat cu anul 1989 i perioada imediat urm toare, tendin a de sincronizare va c p ta dimensiuni tot mai impun toare i astfel se va produce o „schimbare la fa ”⁸ nu doar a poeziei postmoderniste, dar, în general, a gândirii po(i)etice de pe teritoriul dintre Prut i Nistru, „compromis literar i ideologic”, cum afirma Vasile Gârne⁹. În acest context, s-ar putea discuta despre dou etape ale optzecismului basarabean: prima ar fi cea a c r ilor editate pân la momentul 1989-1991 i o alta ar fi din perioada de dup .

Între un lirism afectiv, cu o vizibil tent idilic (/ patriotic), manierism, fantezism, ludic, prozaism, biografism, livresc, textualism etc. i (c tre) o dezinhibare asumat a sim urilor i limbajului, se va fi profila o imagine panoramic a poeziei postmoderniste din Basarabia.

II. În c utarea identit ii: poezia optzecist din Basarabia i metafora politic

Dac de partea dreapt a Prutului, optzecismul s-a dovedit a fi unul „estetic i etic f r echivoc”¹⁰, pentru c nu include(a) o component politic , autorii din aceast genera ie p strându- i intact integritatea moral , prin refuzul de a colabora cu regimul ceau ist (pentru care au fost marginaliza i - nu le erau publicate manuscrisele, nu de ineau func ii publice, în consecin „toate acestea i-au îndârjit i i-au inut într-o stare de intransigen permanent ”¹¹), optzeci tii din Basarabia, în schimb, nu renun definitiv la demersul politic, mai exact, patriotic (ca i la cel mesianic, de altfel), prin aceea c „nu uit nici de destinul istoric al Basarabiei, pus pe o roat «ce se mi c cu greu de-a rostogolul spre marile siberii, morfolind noroiul» i al p storului f r mioare, despre care scrie o *elegie-rock* Teo Chiriac. [...] Optzeci tii basarabeni - i în aceasta se întrevede nota lor original pregnant [...] sunt, sau mai degrab vor s fie isusiaci, modelându- i chipul dup asem narea Mântuitorului”¹², i nu pentru c-ar trebui considera i o genera ie de sacrificiu. Ba dimpotriv , am spune.

Dup mai mult de dou decenii de la lansarea postmodernismului în Basarabia, se poate afirma c au existat, cel pu in, dou împrejur ri ce-au favorizat afirmarea acestuia. Prima ar consta în aceea c genera ia 60 i cea a „ochiului al treilea”, care i-au precedat, s-au impus în literatur printr-o acut nevoie de reabilitare a esteticului, astfel c poezia î i consolidase statutul de crea ie/ fapt artistic. Optzeci tii, într-un fel sau altul, „au continuat, dar i au abdicat de la acest *credo*”, cum observa Nicolae Leahu, asumându- i destinul unor rebeli. Al doilea fericit prilej s-ar revendica de la o anumit „generozitate” a acelor timpuri. *Perestroika* gorbaciovist are meritul de a fi admis un „dezghe ” în art , îndeosebi în literatur , pentru c nu se mai insista pe segmentul ideologic. „Reg sesc serile în care nici nu puteam visa la venirea lui Gorby i credeam c s-a zis cu noi, c o s ne dea gata cu «t tuca-breviarul»”, avea s m rturiseasc , într-un articol datat din 1991, Nicolae Popa. Un moment de importan major în afirmarea postmodernismului din Basarabia îl constituie anul 1983,

⁸ Termenul îi apar ine lui Grigore Chipere.

⁹ Vasile Gârne , *Genera ia 80- copii perestroik i*. În: Vakulovski Mihail, *Portret de grup cu genera ia 80* (interviuri), Editura Tracus Arte, Bucure ti, 2011, p. 284.

¹⁰ C lin Vlasie, (f r titlu), r spuns la ancheta revistei *Apostrof*, prilejuit de lansarea *Antologiei poeziei genera iei 80* de Alexandru Mu ina. În: *Apostrof*, nr. 3-4, 1994, p. 22.

¹¹ Sorin Alexandrescu, *Cultura far politic* . În: *Calende*, nr. 3, 1992.

¹² Mihai Cimpoi, *O istorie deschis a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chi in u, 1997, pp. 240-241.

când apare volumul de debut al lui Nicolae Popa „Timpul probabil” (ce anunță o nouă generație, „cu alt tip de limbaj, cu altă scriitură”, cum remarcă Maria Leahu¹³), care nu putea fi trecut cu vederea tocmai datorită faptului că reprezintă o ambiție artistică, adică era un fel de manifest, în starea lui primară. În pofida acestui lucru, că „deschizător de pluton al optzecismului din Basarabia, respingând în litere, retorica poeziei militante, Nicolae Popa o adoptă, totuși, în spirit, rescriind-o pe... curat, îmblânzindu-i extazul poetic”, detaliu în care se constată, considerăm Nicolae Leahu, unul dintre paradoxurile debutului în cauză. Nicolae Popa (de altfel, ca și alți optzeciști ce-au debutat până la 1989) a fost, cum s-a mai menționat, „doar parțial asimilat de paradigmele generației”¹⁴. Ceea ce-l diferențiază însuși de predecesorii săi, de modelele pe care și le-a asumat și nu în ultimul rând de colegii de generație este o „insolent articulat în ordinea poetică și un sentiment al naturii”, cum remarcă același Nicolae Leahu. Astfel, pe lângă deschiderea față de livresc (poetul însuși se vrea a fi, cum observă Lucia Urceanu, un „scrib care urmărește fenomenul de-ontologizării și re-ontologizării lumii”¹⁵, iar în volumele ulterioare tehnicile postmodernismului vor deveni mult mai vizibile), asumarea incertitudinii („probabil vom bea dimineața ceai fierbinte [...] vom suta printru valuri prundul”), poanta, demascarea și alte efecte poetice, identificăm, pe alocuri, și o poezie în cheia aptezecii tilor sau a aizecii tilor chiar, observându-se o anumită similitudine cu lirica lui Dumitru Matcovschi, sau Grigore Vieru: „În limba în care îți scriu mamei scrisoare/ și-i laud Moldovei pite/le, / tui că ar fi o ruine prea mare/ De-a putea să-mi joc de-a cuvintele”(Rostul vorbirii).

Ceva similar identificăm și în poemul lui Emilian Galaicu-Păun, *Orbul*: „Rog pe Vieru să descânte/ din cer o ciocârlie”. Însuși o poezie a revenirii la valorile naționale (limbaj, credință etc.) identificăm, îndeosebi, în cazul celui de-al doilea volum al lui Emilian Galaicu-Păun¹⁶, „Abece-Dor”, apărut în 1989, ce ni-l prezintă pe autor drept un călător al lui Dumnezeu, fiind convins de prezența Sanctității în fiecare rând scris (cum putem în elegeri pornind de la citatul din Borges, ce figurează ca *motto* al culegerii). Cuvântul, nu doar în sens biblic vorbind, reprezintă o întrupare a Spiritului Divin, mai ales că toate cuvintele constituie un mijloc de creație și au o putere de mântuire chiar: „...Limbii Materne – o rugămășne apere/ alba floare de Creier, deschis pe-un ram de schelet” (*Cuvinte de putere*). Cartea apărută în primăvara lui 1989, an deosebit însemnat pentru statutul limbii române în Basarabia. Referindu-se la acest volum, Arcadie Suceveanu îl consideră unul „modern, de factură tradiționalist”. Apte „zile” formează structura cărții (autorul numind-o „Săptămâna patimilor”), iar profunzimea sacralului se îmbină cu o dezinvoltură a unei rebeliuni laice. Poezia nu este doar o manifestare fluidă, scrisul coninând, deopotrivă, rațiune și sentiment. „Mă dor cuvintele în versuri”, mărturisește, la un moment, poetul. Drama sa rezultă, ca în cazul tuturor basarabenilor, de altfel, din „teroarea istoriei”, cum zicea Mircea Eliade. Elementul politic din poezia lui Emilian Galaicu-Păun nu transformă scrierile sale

¹³ Maria Leahu, *Cerc deschis Literatură română din Basarabia în postcomunism*, Editura Timpul, Iași, 2007, p. 5.

¹⁴ Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 11.

¹⁵ Lucia Urceanu, *Nicolae Popa: orfeul și scribul*. În: *Ultima epifanie*, Editura Arc, Chișinău, 1999, p. 58.

¹⁶ Emilian Galaicu-Păun a debutat în 1986 cu placheta *Lumina proprie*, iar Eugen Lungu, semnatarul prefeței ei, nota: „«Lumina proprie» nu este doar un titlu. Este un manifest al tânărului poet pentru a-și autoimpune ca program etic și poetic [...] Cuvântul «proprie» din titlu se citește în sensul de firesc și unic, de specific, dotat cu semnele individualității”.

într-un discurs de tribun , ci dezv luie o experien tragic . Poemul *De-a omul negru*, pe care îl vom vedea resetat i în „Levita ii deasupra H ului” se developeaz conform scenariului unui joc cu acela i nume, poetul îns încifrând aici o realitate istoric (invazia trupelor sovietice în 1940). „Fiecare ar e o ve nic l uz / i poetul este strig tu-i/ i PLÂNSU-n timpul na terii”, e crezul poetic al lui Emilian Galaicu-P un, incifrat în acest volum.

i abia odat cu „Levita ii deasupra H ului” i, mai ales, „Cel b tut îl duce pe Cel neb tut”, se va defige o poetic postmodern , de i, cum men iona Eugen Lungu, apeten a pentru textualitate s-ar fi instituit în literatura basarabean începând cu poemele din „Abece-Dor”¹⁷. Ap rut în luna august a anului 1991, „Levita ii deasupra H ului” a fost primit , cum scria Mariana Codru , ca o „cronic , un document al istoriei de ieri i de azi a Basarabiei, document ale c rui percutan , originalitate i tensiune scot de sub zodia lamentalului, a lozincii sau a celorlor un destin cutremur tor”¹⁸. În acest volum r sun ecoul torturii, terorii, deport rilor, foametei, pierderii identit ii i a înstr in rii. Dac în poemul *Duminic* , al lui Eugen Cioclea protestele stradale de la 1989 sunt relatate printr-o optic admirativ : „Sub brazii comitetului central,/ pe iarba tuns scurt de naveti ti,/ tu ai ie it, popor patriarhal,/ s -i demonstrezi elitei c exi ti”, la Galaicu-P un acestea se proiecteaz pe fundalul unui tragism pronun at¹⁹: „Cu lumân ri în mân . Noaptea-n pia / na ia: suprem levita ie/ colectiv , împede ca o auror boreal -/ nici un întrerup tor n-o stinge!/ Noaptea-n pia . Levita ii. Li s-a luat p mântul de sub picioare/ sau fugit-a singur de sub picioare”. Poetul î i asum misiunea de a fi (porta)vocea unei mul imi, or, în „, ara liniilor de for ”, unde „nu-s oameni, doar amprente digitale”, dânsul vrea s fie „sin- g u r a” care strig . Per ansamblu, volumul „Levita ii deasupra H ului” poate fi considerat o recuperare artistic a tot ceea ce ine de istorie, credin , valori na ionale etc, fiind, totodat , o „parabol a mântuirii prin crea ie”, cum remarcase Nicolae Leahu.

Îns Emilian Galaicu-P un nu i-a expus doar poetic anumite convingeri estetice, ci i eseistic. În paginile ziarului *Tinerimea Moldovei* din iunie 1990, apare eseu l s u *Anul literar 1984-1989 – un cincinal de poezie patriotic* , prin care denun a acel neo-sem n torism al anumitor „vedete” ale momentului ‘89. Textul produce anumite reac ii în tab ra celor viza i, iar la Congresul Uniunii Scriitorilor din toamna aceleua i an, Leonida Lari cere de la tribun excluderea lui Emilian Galaicu-P un din rândurile sus-numitei organiza ii. Aproape un an mai târziu, în paginile hebdomanarului *Literatura i Arta*, apare i un *Post-Scriptum* la acest eseu. Nu e cazul s ne mire aceste disensiuni între genera ii, de vreme ce asemenea conflicte au mai avut (i continu s aib) loc, fiind o realitate, cât se poate de fireasc .

¹⁷ Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁸ Mariana Codru , *Nevoia de strig t a limbii*. În: România literar , nr. 13, 1992, p. 10.

¹⁹ Dup 1991, prin poetizarea spectacolului str zii (i a altor tr iri zilnice, în general) substratul socio-politic î i va pierde însemn tatea i va degenera într-o literatur a cotidianului, cum vom remarca, spre exemplu, în poemul lui Vasile Gârne , *Summer of '93*: „via a mea în Basarabia, începeam descriptiv/ respir un aer de temni abandonat / st m aici i hr nim (nu sup r pe nimeni pluralul!)/ o ceremonie exotic neîntrerupt / subven ion m dezastrul [...] travers m epoca ro ie a tranzii ei/ (vorba preferat a pre edintelui Snegur/ dup o vizit în China e «disciplina sovetei»/ cum s conciliezi o atare sintagm ?/ de fapt cel mai greu e s traduci din basarabean în român)/ da, Unirea nu va avea loc nici anul acesta/ relu Tania chiar din mijlocul frazei/ tristul refren mulat pe fe ele noastre/ vom lefui în continuare independen a/ indiferen a/ suveranitatea/ subteranitatea / vom persista în prostie/ i tot ea: mai bine s v povestesc/ o întâmplare petrecur la Bucure ti”.

Un alt exemplu de lirism patriotic ar fi cartea lui Vsevolod Ciornei „Istoria geloas”, ap rut în 1990, ce se caracterizeaz printr-o „vehemen a discursului na ional”, cum remarca N. Leahu²⁰, volumele lui Valeriu Matei, dar i a altor debutan i de atunci.

Totu i, poe ii optzeci ti au fost ceva mai tempera i în avântul metaforic „de serviciu” din perioada respectiv . De i putem identifica i în poezia lor anumite motive patriotice, totu i ei constituie o voce autentic în tabloul general.

III. Deconstruc ia unei revolu ii artistice

Poe ii genera iei '80 „redescopereau, înc la începuturile afirm rii lor”, pe lâng „concrete ea dramatic i/sau feeric a lumii în care tr iau”²¹, „mina epuizabil a individualului ascuns într-o biografie ireductibil ” i „spectacolul efervescent al virtualit ilor textului”, într-o poezie a raporturilor livre ti. Acestea vizeaz atât unele opere ca atare (a se vedea, în acest sens, *Levantul*, *Poema chiuvelei* de Mircea C rt rescu, *Epistola sextin* a lui Nicolae Leahu i alte texte), cât i anumite teme, motive literare etc., care nu- i pierduser definitiv capacitatea expresiv . Fiind con tien i de faptul c scrierile artistice reu iser s schi eze, între timp, „gustul fericirii, al iubirii, al dezn dejdii,/ gustul geloziei, al gloriei i a a mai departe,/ pân s-au terminat toate gusturile”, vorba lui Marin Sorescu, ace ti autori se orienteaz inclusiv spre zonele limbajului i domeniile realit ii, care nu- i epuizaser sondele semantice. Anume din acest considerent, îns f r a nega fundamentul estetic pe care acestea îl con ineau, unii dintre ei vizeaz eufemismele, metaforele neordinare, prefigurarea unor simboluri, evitate sau mai pu în frecventate pân atunci. Din ra iuni similare, ajungem s descoperim apeten a poetic pentru viciu, în cazul lui Ion Mure an, „sfinenia afurisit ” a ini ierii erotice, precum întâlnim în poemul lui Gheorghe Izb escu *Scen supus* i alte manifest ri de acest gen. Cu toate acestea, „ceea ce îi desparte îns pe optzeci ti de poezia “învin ilor” sau de nonconformismul liric al anilor ‘70 este c la ei lipsesc accentele protestatare directe i indecena ostentativ a vocabularului”²².

Îns , mai ales în Basarabia, „titulatura de optzecist nu e nicicum una de glorie-conota iile care o înso esc vin mai curând dinspre semnul minus al axei; unii poe i, de i împ rt esc teoretic ideologia optzecist , se las parc mai mult atra i de fulgura iile aureolare emanate de precedenta genera ie, pus acum bine în onor i slav poetic ”²³. Acest adev r avea s -l confirme i Vasile Gârne : „la Chi in u, unde domin înc un mediu cultural retardat, «optzecismul» nu este doar o simpl distinc ie genera ionist , «un termen de lucru» pentru istoricii i criticii literari, ci este v zut ca o mi care insurgent , «demolatoare de valori na ionale», pus pe revizuiuri, str in de tradi ia cultural local ”. Adic „a fi optzecist la Chi in u implic o alt conota ie decât la Bucure ti. Te sim i cumva pe baricade.”²⁴ Aceast „ceart dintre antici i moderni”, cum o numea Mihai Cimpoi are numeroase reverbera ii i pân în momentul de fa , ce in, îndeosebi, de refuzul unor poe i mai în vârst de a accepta „noua poezie nou ”, sau „poezia de dup poezie”, cum o definea Emilian Galaicu-P un.

²⁰ Nicolae Leahu, *Vsevolod Ciornei sau poetica escatologiilor comunic rii (I)*. În: Semn, nr. 3, 2012, p. 45.

²¹ Nicolae Leahu, *Noua paradigm i sensul schimb rii*. În: Semn, 2007, nr. 4, p. 11.

²² Idem, *Ibidem*.

²³ Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 7.

²⁴ Vasile Gârne , *Genera ia 80- copii perestroik i*. În: Vakulovski Mihail, *Portret de grup cu genera ia 80* (interviuri), Editura Tracus Arte, Bucure ti, 2011, pp. 269-285.

Dacă „în prima fază de afirmare a viitorilor postmoderni, se calcă prudent, se pipăie verticalitatea marginilor, se tatonează tematic”²⁵, odată cu perioada la care ne referim poetică generației lor începe să se coaguleze în jurul câtorva volume, semnate de Teo Chiriac, Vasile Gârne, Emilian Galaicu-Păun, Eugen Cioclea, Grigore Chiper și alții. Dacă „testul, puntea de trecere spre o nouă paradigmă” ar fi, în opinia aceluiași Eugen Lungu, volumul de debut al lui Teo Chiriac, „Lucrare de control”, apărut în 1987, atunci aceasta avea să se instituie prin „Abia tangibilul” lui Grigore Chiper, pe care Andrei Ursanu, semnatarul prefeței, îl considera „un program”, care „reflectă o opțiune, oferă o cheie pentru descifrarea unui sens integral”, fiind „reflexul unui alt «sfârșit de secol» (și sfârșit de epoc) și, concomitent, o replică estetică (indirectă, implicită) gestului în poezie, maximalismului, forței direcționate, fie egocentriste, fie etnocentriste”. În placheta lui Grigore Chiper identificăm modelele postmoderniste prin care se va individualiza o poetică de generație: cotidianul nespectaculos: „îți voi aduce un măr/ ca și cum din dorința de a prelungi/ existența ta pentru mine,/ ca și cum din dorința de a fi banal/ ca în adevărul cuiva un măr”, „e greu să deprind cu ideea/ că tu n-ai să te apropie pe furi de mine/ să-mi acopere ochii cu palmele/ într-un loc fantastic”, sau „e vară, atâtea mi-am zis./ Am văzut un vârf de copac,/ o femeie obosită / un coral/ care se vor repeta de atâtea ori/ în atâtea ipostaze”; textualismul: „Se vede și în lună / cum te îndepărtezi de cuvintele mele/ prefăcute doar în cuvinte”, „tot vre-un refugiat în spatele fronturilor imaginare”, „iluzia cunoașterii/ a tot ce-i lângă tine,/ fluxul imaginației”, sau „mâine poate ne vom întoarce într-un vers-/ oglinda aproape fidel / a unei case cu etaj”, „mi-am notat într-un caiet/ acest spațiu închis”; fantezismul: „unele toamne s-au stins,/ altele îți inventează prieteni/ cu mult mai crude”, „în această pornire de lucruri/ aveam nevoie de gura de aer a farmecului tău/ precum timpul, pentru a-ți arăta scurgerea/ are nevoie de corpuri”, „e vară. Căldura/ este ea un animal ce se sufocă”, sau un alt exemplu ce amintește de suprarealismul lui Gellu Naum: „de parcă și-a cufunda mâna în mână/ ca pe o barcă în mare”; livrescul/ dialogul cultural: „e caniculă deci. Căii suflă din greu/ suind sarea pe cer/ ne așteaptă grajdurile lui Augias”, „eu nu și-am spus niciodată, nici mai târziu/ că citesc mantaua lui Gogol”, „martie închide livada cu vișnișii lui Cehov”, „și pluteau în spațiul tot mai restrâns/ ca și corabia beată a lui Rimbaud”, sau „mă părăsești? Azi sunt atât de sărac în toate/ încât pentru o lamentație/ și-a indicat mai bine o pagină din Heine”. Poetul refuză retorica glorioasă, discursul pompos, pentru că, zice el într-un poem, „tăcerea te face mai autentic”. Pe de altă parte, Grigore Chiper consideră că „poezia e abia tangibilul, primul semn./ Restul/ e un oarșă în lăptărie de vocale și de consoane,/ valori ce nu răzbat dincolo de hotarele verii”. Observăm cum se produce acea *de-metaforicizare* și *de-liricizare*, despre care vorbea Eugen Lungu, ca element distinct al poeziei optzeciste.

În cazul poeziei lui Vasile Gârne ar fi de remarcat textualismul și deschiderea față de livresc: „Aruncă o minge de golf/ în mijlocul poeziei/ pentru exotism/ și nu uce-te-ți cititorul cu vestea/ că ai ascultat azi, marți, zi de seară/ o cântăc profan de Scarlatti/ taie în față replica exegetului bigot/ aburcat pe tocure și-l deruteze pe Dumnezeu/ și spune-ți că ai spray-at salonul metaforei/ (spray-ul rămas de la Cărtărescu/ cel cu deamburările prin divizia cuvintelor)/ și, mai ales, nu uita să-i sugerezi/ că ai avut revelația

²⁵Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 9.

umil / s descoperi/ c e ti unicul om din cartier/ care a citit Proust”. Reg sim în poezia lui Vasile Gârne elementele unui biografism fic ional, radiografia unor st ri tr ite mai mult în interiorul textului. Totodat , poetului nu-i sunt str ine nici st rile de melancolie i spleen bacovian, nelini tile metafizice (chiar dac , în general, poe ii postmoderni nu mai sunt baudelairieni, rimbouldieni, arghezieni, bacovieni etc. Pozi ia lor s-ar reg si într-o omniprezen asimilant i în acela i timp, în afara ei). Prin acest demers, îns , poezia lui Vasile Gârne se va alia unei tendin e decadentiste, ce va marca profund literatura basarabean de dup 1990.

IV. Spre un nou punct al vehemen elor estetice

Tendin a decadentist i/sau nihilist va fi direct propor ional cu intensitatea deful rilor estetice, înregistrând o altitudine tot mai puternic , întrucât, „în condi iile schimb rii de regim politic de dup 1989, peisajul poetic a suferit restructur ri spectaculoase: lirica experimentalist a optzeci tilor care î i spun în continuare cu obstina ie postmoderni ti, se oficializeaz , devine «o nou pedagogie» cu o subiacent înc rc tur ideologic de democra ie liberal i hedonism consumerist”, lirik ce-i va lua „locul marxism-leninismului, în timp ce reprezentan ii ei se constituie progresiv într-o nou elit [...] Ceea ce propun ei este o «radicalizare» a viziunii, în direc ia trivialit ii mizerabiliste i a abjec iei”, ce este „legat de explorarea zonelor sordide ale cotidianului, dar i de valorificarea sexualit ii ca tem poetic , precum i o radicalizare a discursului, orientat spre zonele marginale ale limbajului: nota ia pigmentat argotic, dialogul colocvial i, mai cu seam , obscenitatea.”²⁶ Într-o formul definitorie pe care o d i Mircea C rt rescu poemului postmodernist românesc²⁷, una din însu irile esen iale ale acestuia ar fi agresivitatea, provenind de la *Beat*-nicii americani.

De facto, poezia postmodernist are în cadrul culturii noastre motive „biografice” s fie una a vehemen elor i denud rilor categorice. Cenzura comunist ce inuse sub „tutel ” ideologic arta i gândirea uman , în general, a adus nevoia de comunicare artistic în situa ia unui faliment expresiv, iar pentru ca efectele acestui fenomen s fie înl turate, era absolut necesar o democratizare, pe deplin asumat , a configura iilor artistice. În asemenea condi ii, limbajul poetic sau realit ile la care se f cea referin în cadrul operelor literare trebuiau s asigure acea dezinhibare a sim urilor estetice, lucru care, din câte se poate constata, s-a i produs. În acest sens, autorilor postmoderni români le-ar apar ine i ini iativa de a redefini limbajul poetic²⁸, „nu ca iluzie incantatorie, ca extaz al muzicalit ii ori ca fascina ie a evaziunii în fic ionalitate, ci, mai curând, ca o coborâre în infernul cotidian, în banalitatea anonimizant a prezentului de cea mai pur concrete e”²⁹. Prin asemenea mijloace se ob inea i deconspirarea universului idilic al realismului socialist, iar acest impuls eliberator, în deplina lui manifestare, a intit i desacralizarea a ceea ce constituise morala comunismului, deopotriv cu tot ce amintea de perioada respectiv . Ca o reac ie contestatar la o replic celebr , precum c în socialism nu ar (fi) exista(t) sex, poe ii optzeci ti

²⁶ Octavian Soviany, *Cinci decenii de experimentalism Compendiu de poezie româneasc actual* , Volumul al II-lea *Lirica epocii postcomuniste*, Editura Casa de pariuri literare, Bucure ti, 2011, p. 7.

²⁷ Mircea C rt rescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2010.

²⁸ Schi ând, în 1979, un „portret de grup” al noilor poe i (postmoderni tii), Mircea Martin remarca în cazul acestora „o retoric (subiacent) a dezinhib rii i a desolemniz rii limbajului”.

²⁹ Iulian Boldea, *Postmodernismul românesc. Schi recapitulativ* . În: Observator cultural, nr. 298, decembrie, 2005.

reabilitează în scrierile lor spectacolul trupului, manifestările naturale ale acestuia etc. Pe de altă parte însă, cum menționează Andrei Urceanu, „publicul nostru, în ultimii ani în ir în grolele precunoscutului analfabetism estetic, cultural, politic («antiburghez» și «antinaționalist»), acum, se poate la izvoarele gălgânde ale adevărului, este capabil să recepționeze (și de aceea admite) în poezie doar manifestul, precum în politic numai mitingul”³⁰, motiv care ar fi catalizat anumite reacții pudice. Ceea ce este comun mai multor poezii afirmate după 1990 s-ar conține în „viziunea dizgraioasă asupra realității”³¹. Însă din pleiada optzeciștilor basarabeni, cei mai expresivi la acest capitol rămân a fi Vsevolod Ciornei și Eugen Cioclea³², „exhibiții înfruntătoare cu un soi de lirism înrăspândit, simulând doar gravități sentimentale, pe care tot ei le demistifică”³³. În cazul acestor poezii, observăm o dezolantă exercițiilor meditative: „Relativitatea face limbrici/ în mâncarea cantinei” (Eugen Cioclea, *Mal*), sau „Stai cu curul pe rug și meditezi la nuanțele vieții” (Vsevolod Ciornei, *Intri cu iluzia*) etc. Nicolae Leahu remarcă faptul că în poezia lui Vsevolod Ciornei nu lipsește „lexicul licențios, chiar dacă în cele trei volume”³⁴ ale autorului atestăm doar tripla convocare a unui singur cuvânt care încearcă rezistența tradiției pudice³⁵, iar în articolul său din 1995, la care am făcut anumite referiri la început, același Nicolae Leahu include scriitura lui Vsevolod Ciornei în categoria „Poezia prozaismului existențial, ironia și bufonia iconoclastă”. Prin urmare, tocmai la un nivel atitudinal, Vsevolod Ciornei (ar) sparge anumite tipare artistice. În poezia *T cere de aur* din volumul „Istoria geloasă”, identificăm un text ce-ar putea servi drept art poetic pentru acest autor, în teribilismul său (civic): „iar eu, descreeieratul, ca un birjar înjur/ putoarea ce se-mbracă-n parfum de trandafir...” La Eugen Cioclea remarcăm îndeosebi miza pe corporalitate: „Pot să descoper sub rochia-și ieftin și de celebr / mahalagioaic / cum te cam freacă flagrant/ printre coapse/ doar cultul/ falusului/ indian” (*Vâj*), sau „După o zi de muncă, oh! iubesc/ barbar femeii bolovnoase,/ când impotenții poligloși scâncesc/ în patul ornelor/ frumoase” (Eugen Cioclea, *Impertinența poetului*).

Pe lângă reflexele enumerate mai sus, poezia optzeciștilor basarabeni din această perioadă va cunoaște și alte efecte de producere a „urâtului”, cum ar fi *spleen*-ul, atmosfera bacoviană a urbei, morbidul, atrocitatea, marginalul, dar acestea se regăsesc în doze mai puțin semnificative. Abia către mijlocul deceniului zece, odată cu debutul lui Dumitru Crudu, urmat de Mihail Vakulovski, Iulian Frunța, Ștefan Bătovoi, Călin Sobociu-Mănuș, și alții, acest model estetic se va impune tot mai pregnant. Ieșirea la rampă a acestor autori va aduce cu sine și o polemică generațională³⁶, pentru că, așa cum remarcă Eugen Lungu în

³⁰ Andrei Urceanu, *Abia tangibilă sau în spatele fronturilor imaginare*, prefața la volumul lui Grigore Chiper *Abia tangibilă*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1990, p. 3.

³¹ Sintagma îi aparține lui Andrei Terian.

³² Cum zicea ultimul, într-un distih: „Cei patru mari poezii erau trei/ Cioclea și Ciornei”.

³³ Eugen Lungu, *op. cit.*, p. 10.

³⁴ Vsevolod Ciornei a publicat, până în prezent, trei volume de poezie.

³⁵ Nicolae Leahu, *Vsevolod Ciornei sau poezia escatologilor comunicării (II)*. În: *Semn*, nr. 4, 2012, p. 32.

³⁶ Cu această derută istorico-literară avea să se identifice nou zecismul românesc, în general, or, inițialiva lui Laurențiu Ulici de a institui un criteriu decenal de delimitare a generațiilor literare a reușit să se impună în cultura noastră și pentru că adesea ne convine să analizăm lucrurile dintr-o altă perspectivă. În această privință, chiar dacă s-ar putea evalua un dosar editorial impunător al titlurilor ce-au apărut perioadei imediat următoare anului 1990, identificarea unui element comun al scrierilor din perioada respectivă ar presupune o adevărată aventură exegetică. „Ne întrebăm, astfel, cât de eficient, de pertinent din punct de vedere metodologic este conceptul de generație literară,

1995, referindu-se la Dumitru Crudu, „acest «încheietor de pluton» ar fi «nou zecist» sadea, dup cum s-au i gr bit s i-l revendice instantaneu înc ne-debuta ii s i colegi”. Vasile Gârne³⁷ i Mihai Cimpoi³⁸, îns , îl consider pe Crudu optzecist cu acte-n regul , tocmai pentru c poetica lui de autor era mai aproape de cea a optzeci tilor [în volumele sale de debut („Falsul Dimitrie” i „E închis, v rug m, nu deranja i”- „fantastic performan !”, vorba lui Eugen Lungu) prevala miza pe experiment, mrcile textualismului etc. Dumitru Crudu avea s lanseze, împreun cu Mariu Ianu , manifestul fracturist, abia în luna octombrie a anului 1998].

Dincolo de toate, cert e c ace ti autori au continuat un demers poetic de redresare estetic , prin miza pe (orice) cuvânt i democratizarea limbajului artistic.

V. Concluzii

Pe fundalul perioadei 1989-1991, poezia optzeci ti din Basarabia au tiut „censeamn a fi *enfant terrible*/ la curtea-mpotmolit -n protocol”, cum scria Vsevolod Ciornei în poemul *În loc de recenzie*. De i nu s-au consacrat în mod special ca autori de poezie patriotic , ei au sim it anumite drame existen iale i de con tiin , fiind profund marca i de destinul rii. Ca basarabeni, ace ti autori simt drama înstr in rii, pe care o vindec prin cultur i prin scris. Mai ales la vârsta debutului, când cred în capacitatea terapeutic a poeziei. Lirica optzecist se va desprinde „lent de imnologia «lene » a aptezeci tilor, atribuind «profetului mut» i «Sybille»-lor, simboluri preluate cu o dezinvoltur tipic postmodern , vocea mistic a intui ilor apocaliptice”, cum observa Nicolae Leahu.

Autorii optzeci ti s-au impus, înainte de toate, printr-o „revolu ie estetic ”, în stare s apropie i s uneasc , cultural vorbind, cele dou maluri ale Prutului. Scriitura lor va împrumuta de la cea a optzeci tilor din ar biografismul, prozaismul, ludicul, livrescul, dialogul cultural, ironia, morbidul i alte elemente, care-l vor determina pe Mircea C rt rescu (i nu doar), s recunosc faptul c poezia optzeci tilor basarabeni „este perfect

azi, într-o era a tuturor descentr rilor, a fracturilor i deconstruc iei flagrante a paradigmelor culturale?”, se întreba, acum câ iva ani de zile, Iulian Boldea (*art. cit.*), pentru ca, în final, ajunge s constate: „Sunt de p rere ca, azi mai mult ca oricând, conceptul de genera ie literar are un în eles cu totul relativ, o semnificatie care nu poate fi, cu nici un chip, absolutizat , în ciuda existen ei efective a unor scriitori ce se revendic de la acela i spirit ideatic, de la acelea i norme programatice, de la un similar mod de a cunoa te i în ele lumea i literatura”. În ceea ce prive te genera ia '90 i neomogenitatea ce o caracterizeaz , aceasta s-ar datora, în opinia aceluia i critic, faptului c ea „e oarecum descentrat , în sensul existen ei mai multor centre de polarizare, care, in ciuda velleit ilor autarhice, au viziuni diferite chiar asupra conceptului de genera ie, darmita asupra programelor, criteriilor i normelor artistice presupuse/impuse de actul de crea ie”. Nici pe segmentul basarabean lucrurile n-ar sta mai fericit, cei „veni i în ultimii ani (Dumitru Crudu, Mihail Vakulovski, tefan Ba tovoi (alias ieromonahul Savatie), C lin Sobietzsky-Mîn scurt , Adrian Ciubotaru, Dumitru Mintencu .a.) sus in, în mare, cauza i stilul colegilor lor optzeci ti, f r a avea deocamdat for a de se constitui într-o nou promo ie (promo ia '90? promo ia 2000?) i de a formula un demers liric nou” (Arcadie Suceveanu, *Literatura basarabean : mai multe „vie i paralele”*. În: *Emisferele de Magdeburg*, Editura Prut interna ional, Chi in u, 2005, pp. 62-63). Îns poate cel mai important în acest ecua ie e faptul c „succesiunea genera iilor nu mai este liniar : paradigma nou exist deja de o bucat de vreme, sub aceea veche, asemeni unei pl ci tectonice, atunci când se produce schimbul de tafet , tot a a cum paradigma veche continu s se manifeste, o bucat de vreme, sub aceea nou . în fine, genera ia literar este totuna cu paradigma dominant dintr-un anumit timp” (Nicolae Manolescu, *Genera ie literar* . În: *România literar* , nr. 2, 2000, p. 1).

³⁷Vasile Gârne . *Genera ia 80- schi de portret*. În: *Intelectualul ca diversiune*, Editura Polirom, Ia i, 2005.

³⁸Mihai Cimpoi, *O istorie deschis a literaturii române din Basarabia*, Chi in u, Editura Arc, 1997.

sincron ca atitudine literar cu cea din România”. Poezii acestei generații „scriu versuri în diverse estetic, uneori minimalist-biografice, altele ample, totemice, arhetipale, intersectate de unde de umor negru și de grotesc”³⁹.

Toate acestea vor constitui o punte de trecere spre acea vehemență a defurării estetice, ce va marca substanțial poezia nou-zeciștilor și a douămiiștilor.

Bibliografie

- Alexandrescu, Sorin, *Cultura fără politic*. În: Calende, nr. 3, 1992.
- Cartrescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010.
- Chiper, Grigore, *Poezia optzecistă basarabească (Schimbare de paradigmă)*, Editura Tipografia Moldova, Iași, 2013.
- Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chișinău, 1997.
- Codreanu, Mariana, *Nevoia de strigăt a limbii*. În: România literară, nr. 13, 1992, p. 10.
- Galaicu-Păun, Emilian, *Poezia de după poezie*, Editura Cartier, Chișinău, 1999.
- Gârneaș, Vasile, *Generația 80- copiii perestroikii*. În: Vakulovski, Mihail, *Portret de grup cu generația 80 (interviuri)*, Editura Tracus Arte, București, 2011.
- Leahu, Nicolae, *Fețele mizeriilor optzecismului din Basarabia*. În: Semn, nr. 1, 1995, p. 1.
- Lungu, Eugen, *O altă poezie*, prefață la *Portret de grup O altă imagine a poeziei basarabene*, Editura Arc, Chișinău, 1995.
- Lungu, Eugen, *Splendorile și mizeriile postmodernismului sau generația -80 între antecesori și succesori*. În: Sud Est, nr. 2, 1997.
- Murina, Alexandru, *Poezia generației '80 din Basarabia*. În: România literară, nr. 4, 1994, pp. 12-13.
- Popa, Nicolae, *Momentul poetic -90*. În: Sfatul Țării, nr. 81-83, 1991, p. 3.
- Soviany, Octavian, *Cinci decenii de experimentalism Compendiu de poezie românească actuală, Volumul I Lirica ultimelor decenii de comunism, Volumul al II-lea Lirica epocii postcomuniste*, Editura Casa de pariuri literare, București, 2011.
- Teahtchi, Maria, *Cerc deschis Literatură română din Basarabia în postcomunism*, Editura Timpul, Iași, 2007.
- Urcanu, Andrei, *Abia tangibilul sau în spatele fronturilor imaginare*, prefață la volumul lui Grigore Chiper *Abia tangibil*, Editura Literatură Artistică, Chișinău, 1990.
- Urcanu, Lucia, *Ultima epifanie*, Editura Arc, Chișinău, 1999.

³⁹ Mircea Cartrescu, idem, p. 472.